

NAFARROAKO IKASTOLEN JOKABIDEA

jose maria satrustegi

A) NONDIK NORA

Denok dakigunez Nafarroako euskal giroa asko piztu da azken urte hauetan. Esnatze hau ez da bat bateko lana izan, urte batzutako ereintza ixilaren ondorea baizik. Urratsez urrats etorri dira gauzak. Gogoan dut 1967-an euskal irakaskintzari buruz Diputazioan hartutako erabakia: *lehen mailako haurrei ordu erdi bateko ikastaroak eskoletan sartzea* on hartu zuen. Askorentzat ez zen gauza haundia izan; guk berriz ofizialtasunaren bidetik joaten asteari garrantzi haundia ematen genion. Eta hauxe da Nafarroako jokabidearen oinarria. Irakaskintzako lurrak irauli beharrak zeuden; bakoitzak alde batetik jotzen zuen, ahal zen bidetik esan nahi da, ez beti egokienetik. Eta guk hontan ikusi ginuen gure etorkizuna. Gutxi edo asko, euskeraren deiari eskolako atariak ideki nahi genizkion.

Lehentxoago idekia zen Iruñen ikastola bat. Ez nondik eta ez nola, hiru lau hurrekin hasitako gauza urtetik urtera goraka

zijoan. Ez zuen Diputazioko erabakiarekin zer ikusirik. Bakar-kako saio edo bihotzkada baten sorkaria bezala izan zen.

1967 erabakiak, hala ere, ematen zuena baino, geroko es-keintzen zuena gehiago zen. Nafarroako irakaskintza guzia Dipu-tazioaren eskutan dago. Elkargo Nagusia (*Junta Superior de Educación de Navarra*) zen, maila guzitako eskoletan sartzeko bide bakarra eta alde hortatik ez ginuen sarbide haundirik ikusten. Ordu arte behintzat ez zen Elkargo hau euskal gazetaz asko kezkatzen.

Beste alde Diputazioak bazuen euskeraren zaintzeko talde berexi bat; baina, irakaskintzan sartzerik ez. Nola bien egin-kizunak batu? Bi bide: Irakaskintzako Elkargo Nagusian euske-raren ardura sortu; edo Euskeraren Sailako Batzordeari irakas-kintzako eskubidea zabaldu. Eta haxe da, hain zuzen, erabaki hartan lortzen zena. Hona zer dioen hirugarren ponduak.

Baita ere, beste eskolatxo eta berek eskatutako jende haundien ikastolak sortzeko eskubidea ematen dakio "Principe de Viana" Elkargoari. Pondu honetatik sortutako gastuen berri emango du; eta, era berean, Alkate jaunei egin behar zaizkien gora beheretan Di-putaziora joko da. (Ikus "Principe de Viana", 12 gn. zenbakia).

Ordu erdi bateko eskola ematea baino garrantzi haundiagoa ez al zuen Euskal Batzordeari irakaskintzako atariak idekitzeak? Leitze, Altsasu eta Etxarri Aranaz-en hasi genituen mutil kosko-rren ikastaroak.

Ereintza luzea

Gertakizun hau bera ez zen berezko tipula izan. Izerdi asko-rekin landutako baratzean zetorren. Hamar urte haietan, eta beti Diputazioaren izenean, Nafarroako haur eskualdun guziak sari-

tuak izan ziren. Herri askotan, euskerak ezertarako balio zuenik ez ziren ordu arte konturatu; eta orai saria ekartzen zien etxera. Gutxi bada gutxi, Diputazioarengandik zerbait eskuratzea ez da beste edozeinek emana bezala; eta oztopo asko kentzen zuen garai hartan. Ez zen herri bat bakarrik festarik gabe gelditu. Aspaldi-ko urtetan erdoiak hartuta zegoen tresna baten oliastatzea izan zela, esango nuke.

Euskal aldizkari baten beharretan ginen. Gure jendeek ez zekiten euskeraz irakurtzen, eta nola ikasiko zuten ez bazitzaien irakurgairik ematen? Bigarren urratsa 1966garren urtearekin batera eman zen: Nafarroako euskaldun guzientzat aldizkari bat egin nahi ginuen. Gaur, seigarren urtean, Nafarroan euskeraz irakurtzen da. Lur iraultze hontan dator eskoletan sartu nahia. Hari piru mehez besterik ez bazen ere, bat bestez loturik egon da gure artean euskeraren aldeko ekintza guzia. Eta zer esanik ez, Agintarien laguntza osoa izan dugu, eskatu diegun neurrian. Babes hori gabe ez ginuen bide hontatik ezer egiterik izango.

Orainko egoera

Ordu erdiko lehen mailako neska mutilen ikastaroak utziak ditugu. Eta ez ondore onik ekarri ez digutelakotz; egia da ordu erdi bat ez dela asko; garaia ere ez zen askotan hoberena; nekaturik eta asper asperra eginik zetozen batzutan euskera ikastera; ez zuten, gero, jarraipenik goragoko ikas mailetan izaten. Non dago beraz saio haien alde ona?

Erantzuna ez da beti erreixa. Nola nahi dela kezka bat sortu da gure herritan. *Euskera zertarako?* esaten ziguten hasieran. *Zaila da ta ordu erdi batez ezin da ikasi*, zioten gero. *Txikitatik ikasten ez bada alperrik ibiltzea da*, entzuten dugu orai. Zerbait esan nahi du. Ez hori bakarrik: gero ta gehiago dira ikastolak ideki nahian heldu zaizkigunak. Batzutan asarraturik joaten dira

herri giro gehiagoa sortu beharko luketela adierazten badiegu. Lehen bultzaka bezala, gaur bultzatuak. Bai; ordu erdiko ikastaroak berea egin du. Eskolako atariak ideki eta euskera irakatsi behar litzakelako kezka sortzea, ondore oso ona bezala jo daike.

Lanean ari diren ikastolak hauek ditugu: Altsasu, Etxarri Aranaz, Elizondo, Lakuntza, Lekunberri, Leitze ta Olazti. Beste alde, Aoitze, Lizarra (Estella), eta Tafallakoa. Hiru edo lau herrian ideki nahian dabiltz aspaldian eta etorriko zaie beren garaia.

Hasieran aipatu dugun Iruñeko ikastola bere buruz baliatu izan da beti eta ongi joan zen lehenbizian. 1969-70 ikastaroan zitzaizkion gauzak makurtu. Nonbaiteko itzalak bazituela ta argitu nahian zebiltzen bateon batzuk. Iskanbilla latza sortu, eta erdibiturik gelditu zen. Ez dakit nik haundi-mina edo erdi beharra izan zen. Nola nahi dela, lehenbizikoaren jokabidea garbi gelditu da:

- a) Gurasoena da Ikastola.
- b) Fededunen heziketa emango zaie haurrei.
- d) Gaur eguneko irakaskintza moldeak erabiliko dira.

Igazko ikastaroan biak ideki zituzten beren atariak: *San Fermin ikastolak*, Zizur Txikin, hirurehun bat haurrekin; eta *Paz de Zigandak* ehunen batekin. Aberasgarri gertatu zen, beraz, aurreko urteko istillu negargarria. Aurten bostehun haurretik gora badute Iruñeko ikastolak.

Etorkizuna

Geroari buruz legeztatzeak ematen ditu lanak. Iruñeko biak legez on-hartuak izan dira; herritakoekin ez da ezer egin. Eta badira lehen ikastaroko mailan sartuak direnak: Olazti, Etxarri eta Leitze.

Denak irakaskintza ofizialaren mailan sartzea izango litzake-la hoberena, esan zitzaigun noizbait. Beste eskola guzieren mailan,

alegia, hizkuntza bitariko heziketan. Ez dugu uste Diputazioaren aldetik eragozpenik izango litzakenik. Buru hauste asko aizatuko lirake, eta legezkoak laizke denak. Hola esanik gauza polita dirudi.

Halare, baditu bere alderdi txarrak. Euskeraren aldeko Elkartek ikastolak bere eskutik uzten baditu, ez al gera berriz ere lehengo putzuan eroriko? Bitariko izenarekin ez al da erdal heziketa hutsean geldituko? Eragozpen larriena irakasleena izango da: ez dugu maisu euskaldunik. Nahi izanik ere, beraz, erdalunen eskuetan erori behar. Eta herri agintarien aldetik bigarren traba: ez bai dute euskaldungoari asko begiratzen maisu berriak izendatzean.

Herri agintariak esatean, herri bakoitzeko alkate ta udal etxeko laguntzaleak ditugu gogoan. Nafarroan, izan ere, berek dute maisu eta irakasleen aukeratzeko eskubide bakarra. Herri ikasi eta kezkatu batentzat gauza haundia bezala, gizajo askoren eskutan galgarri gerta laikegu.

Ekaitz beltzaren laino adarrak urrutira ikusi ta Ikastolen Elkargo bat sortu dugu *Príncipe de Viana* delakoaren euskal sailan. Elkargo honen berezko lendakari, Diputazioan buru egiten duena izango da. Lendakari ordezeko, Irakaskintzakoan buru dena. Arduradun, edo lankide, *Príncipe de Viana* Elkargoko Diputado Jauna; *P. de V.*-ren zuzendaria; Euskeraren mailako batzarkideak eta Nafarroako Irakaskintza guzirako zuzendaria. Inspektore delakoren bat barne izatea komeni litzake eta Diputazioak berak zuzenduko die eskabidea.

Elkargo hau on hartua izan da, nahiz ez den Boletin Ofizialean agertu. Berriz ere, irakaskintza bide batetik joan beharko luken edo ekintza bakarraren bi beso izan laizken galdetzen da. Bide bakarretik joatekotan zer hartu-eman izango luke Irakaskintzako batzordeak gure euskal mailakoarekin? Baten lankide bat bestearen barnean egon behar ote luke; edo euskal problema den herritako erabakiak elkarrekin hartu?

Ez da bidea ongi zelaitua ikusten. Nola nahi dela, hainbeste neke ta kezkarakin sortutako euskal irakaskintzako giroa ezin dugu arinkeriaz galtzeko arriskuan utzi.

Hasieran esan bezala, eskualde bakoitzak bere jokabide berexia badu ikastola arazoan. Nik ez dut bat bestea baino hobea denik esaten. Joera bakarra ez zen hain aberasgarri izango. Ofizialtasunak ez duen gurasoen arduratze sakona baduke besteak; eta giro txepelean iraupena izan dezake agintarien babesean egiten den lanak. Baliatu ditzagun elkarren gauza onak: ardura ta kezka sutuarekin iraupena, eta iraupenarekin besteak.

B) ZENBAIT GOGOETA

Nafarroako ikastolen jokabideaz argi izpi bat eskatu zitzaidan hasieran. Ahal zen bezala arte bat bilatu ta lerro batzuk egin ondoan, "JAKIN-en" zuzendariari ez zaio aski: "zergatik ez eman, artikulu batean, erabaki horiek barnetik duten filosofia? Hauzia Nafarroan nola ikusten den emango luke horrek", —erantzun zidan.

Egia esan, nere filosofia kontua aspaldi baztartuxea da; egunoroko ekintza estuan lotuegi gabiltz, gertakizunen harian barnegi sartzeko. Eta, batez ere, nere eritzia napar baten eritzi soila izango da; eta ez du beste askorenarekin zer ikusirik izango.

Gurasoen eskubidea

Gure ikastolak gurasoengandik datoz. Berek sortu dituzte, eta berek ordaintzen gastuak; berek bialtzen dituzte haurrak eta berena den gauza baten eskubiderik ez dute galdu nahi. Halare, komeni da Hiri buruko eta herritako ikastolen egoera berextea.

Nafarroako lehenbiziko ikastola Iruñekoa izan zen, lehen esan den bezala. Talde txikia, baina kezkatua zen guraso haiena; zer nahi zuten ez zekitela esaterik ez zegon. Gizamaila osoari dago-kion heziketa jator baten bila zetozen; euskera hasiera baizik ez zen. Euskerarekin, gure nortasun, herri jakintza, eta gure gauzen-ganako maite-mina sortu nahi zuten *beren haurretan*, beste maila batzutara heltzeko oinarri bezala. Orduko taldetxoa, ugaritu eta sendotuz joan da, baina helburua ez da aldatu. Ikastola, beraz, gurasoena da.

Herritako gurasoen jakintza ez da beti hain egokia eta ez zuten, behar bada, helburu hori argi ikusten; baina, *zer ez zuten nahi* bazekiten. Hutsune hura betetzeko *P. de V.*-ren laguntza berekin dute; eta bigarren arloan ez dira lokartzen.

Sinesmena

Gurasoenak badira ikastolak, heziketa horren giroa berek nahi dutena izango da; ez dut uste eskubide hau aita-ama batzuei kentzen ahal zaienik. Ikastetxe batera edo bestera haurrak erama-tea bakoitzak bere esku daukan bitartean, era guzitako pentsa-bideak badira munduan eta denetarako errentasunak eman behar dira. Askatasunaren izenean, beraz, utzi bakean beste guziei be-zala. Egin beza bakoitzak egoki iduritzen dakiona; eta gogokorik ez balu, sortu beza atsegin zaion bat. Hau da berek egin dutena.

Ikastola hauetan Jainkoz mintzatzen da. Ez dut esaten sines-tea ematen denik, ez belarritatik sartzen; sinestea Goikoarengan-dik dator eta bakoitzak bere bizian emango dion barne giroan datza. Jakintza bat ez baino, izakera sakon bat da. Halare, jainkozaletasuna heziketaren bidez girotuz joan laike, eta hori da guraso hoiek nahi dutena. Bere udaberrian txertatu faltan, ez dedin beren haurren baratzean hutsune horrenik izan. Sinestea ez bada ere, lurraren prestaketa izan daitela.

Ez omen da joku garbia. Haurrari ez omen zaio halakorik erakutsi behar berak askatasun osoan aukeratzeko bidea izan dezan. Garai bateko monjatxoek kezka ez ziren hain hari mehez apaintzen; urre garbia ematen du esaera horrek. Ez, ez da haurra berak aukeratu ez luken aldera bultzatu behar. Zertarako, orduan, matematika eta geografia ikasgaitzetan erreazi bere burutxo biguina? Ez al dira aita amak beren haurtxoak ikastetxetara bialtzen dituztenak?; ez lukete inoiz beren buruz eskolako bidea hartuko, ez eta erakusten zaizkien gai mordoilo asko irentsiko. Baina, gure sasi-igerleak ez dira hortaraino heltzen: jainkozaletasunean bakarrik behar luke haurrak askatasuna...

Gurasoen galdera hauxe izan ohi da: jatorra al da esaten dutena? Eta hori jakiteko, berek nola jokutzen duten ikusi behar. Gure aurrelari hauetako baten hitzak ekarriko ditut orai: *astakeria bat eta denbora galtze negargarria bat egiten ari gara, euskalduntzearekin batera pertsonagintza egiten ere ahalegintzen ez bagera.* (Anaitasuna, 223). Haurrari, beraz, beste zerbait eman behar zaiola diote; euskalduntzea ez aski. Pertsonagintza egiten ahalegindu behar...

Eta zer da hitz honekin esan nahi dena? Politika sartu behar dela. Entzun edo ikus honako hontan esaten dena: *besterik da, euskara aseptiko, apolitiko eta forma hutsezko bat irakatsi nahi izatea. Mihingaina jazteaz konforme dira batzuk. Pertsona (ez gorputza) biluzik uzteak ez ditu kezkatzen. Euskararen konzepzio mekanizista edo magiko batek eraginik edo, euskarakeria batetan, hizkuntzaren absolutizazio merke batetan erortzen dira. (Euskera "mantxatua" behar dogu, dio idazleak; hizkuntza aldetik behintzat lortu duela ezin da ukatu). Eta gero: *Uste dut, orain beste mantxa batzuei zaiela beldur gehiago, gizarte klase baten aldetik behintzat. Kontradizioz eta zapalketaz beteriko Herri honetan, euskara sakratua mantxarik gabeko neutralitatearen erreinuan erein nahi da. Aingerukeria eta ihesbidea ez ote zaio deitzen**

horri? Ez dut besterik ekarriko. (Anaitasuna, 223. zenbakian, 14 orrialdean).

Hitz bitan esateko, haurrari askatasun osoa ematekotan, ez zaio sinesmen gaietaz hitzik egin behar; bere askatasun ikutu-ezina bortxatzea da. Politika bai; *astakeria bat eta denbora galtze negargarria egiten ari gera, euskalduntzearekin batera pertsonagintza (hori) egiten ahalegintzen ez bagera*. Askatasuna.

Eritzi bat

Nerea, jakina. Haur txikien jokabidea ikusten dut nik hontan. Ikurrin jokua. Erdi-aroan balio zuen; gaur ez. Jauntxo baten mendeko gizonak ez zuten guda egiteko beste arrazoirik, haren ikurrina baizik: esanera zeuden. Jakintza mailan oso apal zeudelako marka. Artalde kutsua. Egia da gaur ere gure herria ez dela oso gora; telebistako esamesez bizitzen hasia da; sal-erosketako joan-etorrien mendean dago. Artalde antza ikusten zaio. Baina, bai ta ere egia da, hortaz konturatu ta kezkatzen dijoan talde indartsua badatorrela gure artean. Pentsatzen hasiak gera; ardiak bagina bezala zaintzeko eskubiderik ez dago.

Iraultzea da gaurko gazte batzuen ikurrina. Zer esan nahi du? Politika egitea; baina, berena. Euskal Herriari dagokiona? Horrek ez du ajola haundirik; ez da galdetu ere egiten. Euskera, euskalduna eta Euskal Herria bigarren mailako gauzak dira iraultze hortan.

Ez gaude politikaren aurka. Gizonaren eskubidea da. Baina, politika jendetasunik ez dagon herrian basa-pistien borroka bihurtzen da eta, herri horrek bere burua urkatzeko baizik ez du balio. Anai arteko heriotza. Jendetasunik badagon jakiteko elkarrenganako errespetoari begiratzen zaio. Eta zer esan, iraultze baten aitzakian Euskal Herrian orai arte ezagutu diren burubide

guzien aurka agertzen den taldetxoaz? Hauek jasoko dute gure herria? Bai; zerura, fededunon hizkuntzan.

Ikastolan politikarik ez sartzea, behar beharrezkoa da garai hontan. Gutxi gera eta, sakabanaturik ikusi nahi gaituztenen poza izango litzake. Esan ere omen du norbaitek, euskaldunen hauzia hauzi txikia dela agintarientzat, geurok banatuak gabiltzelako. Ahaztu al dira banatze horrek ekarri zizkigun ondoreak?

Aingerukeria eta iheskeria omen da... Elkarrenganako errespetoaren bidez herri jator bat sortzea, edo heriotzera eramatea; zer da aingerukeria? Horrek ez du apolitiko izan behar denik esan nahi. Izan beza bakoitzak bere joera, nortasunaren sail bat da; baina, besteenganako begiramendu haundi batekin, hortan datza-ta bakoitzaren jendetasuna.

Laburpena

Gaur Euskal Herriak gehienik behar duena, giza-mailako heziketa on bat da. Berdin eskuinekoak nola ezkerak, zuriak eta gorriak oso gaizki gabiltz jakintza hontan. Ikastolen eginkizun nagusia, beraz, hori da. Lehenik gizon eta nahi dena, gero.

Ahotan ibili ohi den askatasuna, besteak zapaltzeko hartu nahi izaten den eskubide bat besterik ez da. Askatasuna bereztat, besteendako makila.

Sinesteak ez luke oztopo izan behar gure artean; fededunak beren bidez, eta besteak eurenez, euskaltzaletasuna izango litzake gure herri osoaren lokarri. Hori bera esan laike politikaz.

Ezin dena ongi hartu, maltzurkeria eta gezurra. Esan txuriari txuri eta beltzari, beltz. Gezurretik datoz gure nahigabe guziak. Ez gera batzuk bestetaz fida. Egiak askatuko gaitu.